

Mrtvý pojem? Underground coby nezávislá produkce mimo korporátní moloch

Anglické slovo *underground*, v překladu *podzemí*, je elementárně vnímáno jako projev neslučitelný s většinovým proudem. Náborové smýšlení stojící výhradně v opozici k establishmentu. Nekonformní stylizace umocněná nejčastěji sémantickým podtextem. V kulturním kontextu lze tento termín determinovat s nezávislou formou umění. Navzdory častému duchovnímu a filozofickému odkazu, je underground v mnoha případech za hranicí slušnosti.

Teoretik umění a umělec Ivan Martin Jirous se vyjádřil takto:

„Underground není vázán na určitý umělecký směr nebo styl, přestože například v hudbě se projevuje převážně rockovou formou. Underground je duchovní pozice intelektuálů a umělců, kteří se vědomě kriticky vymezují vůči světu, ve kterém žijí. Je to hnutí, které pracuje převážně s uměleckými prostředky, ale jehož představitelé si uvědomují, že umění není a nemá být konečným cílem snažení umělců. Underground je aktivita umělců a intelektuálů, jejichž dílo je nepřijatelné pro establishment, a kteří v této nepřijatelnosti nejsou trpni a pasivní, ale snaží se svým dílem a svým postojem o destrukci establishmentu.“

Underground může v jistém ohledu být i dílo Arnolda Schoenberga nebo Gustava Mahlera, přesto je za zrod undergroundu v souvislosti s užíváním tohoto slova považován umělecký happening konaný roku 1966 v New Yorku. Multimediální rocková show *Andy Warhol, Up-Tight* kombinující Warholovy filmy, světelné efekty, diapozitivy a hudbu *The Velvet Underground*. Šlo pravděpodobně o první veřejné spojení filmu s koncertní formou hudby a tedy o první videoprojekci.

Andy Warhol: *„Všem nám bylo jasné, že se děje něco revolučního. Věci totiž nemůžou vypadat takhle neobvykle a nově, aniž by nedošlo k prolomení nějaké bariéry. Velveti hráli tak divoce a nahlas, že jsem se ani nepokoušel odhadnout, kolik je to decibelů. Všude se promítaly jeden přes druhý nějaké obrazy. Dával jsem před objektivy různobarevné filtry. Filmy jako třeba *Empire, Eat* nebo *Couch* tak dostávaly všechny možné barvy.“*

Show byla přístupná na pozvání, z tohoto hlediska šlo tedy o underground určený vybrané elitě asi tisíce umělců a obecně kreativních lidí. Hudba *Velvet Underground* charakterizuje svou formou rockovou odnož undergroundu a to navzdory nepatrnému úspěchu za doby působení projektu. Invenční přístup radikální tvorby přímo ve studiu je nadčasově inspirativní a v mnohém inspiroval i tuzemskou scénu. *The Primitives Group, Aktual* s Milanem Knížákem a *The Plastic People of the Universe*. Právě u posledně jmenovaných je viditelná vědomá modulace undergroundu s odkazem na *Velvet Underground*. *Aktual* je aleatorický, nezávisle pojatý projekt jehož hodnotový guru je John Cage. Nezpochybnitelnou komunitní roli měli tzv. festivaly druhé kultury, kterých se účastnily velké postavy české literatury undergroundu: Egon Bondy a Ivan Martin Jirous. Tuzemský underground byl striktně předurčen k prezentaci pouze na soukromých akcích nebo samizdatem. Společensko-politické tendenční vize byly patrné mnohem více než u undergroundu amerického.

Subkulturní stylizace undergroundu není specificky příznačná. Jeho znaky nejsou primárně povrchního rázu jako například u punku. Jde především o přístup, který je podmíněn nezávislou produkcí. Underground, dle samotných protagonistů, vyhláší totální útok na kulturu. Navzdory velkému rozpětí termínu, nelze zpochybnit jisté semiotické univerzum. Underground je v každé podobě nepochybně dekadentní. Normativním znakem dekadence můžeme chápat často až chronické kouření cigaret potažmo liberální přístup k drogám. Stěžejní barvou je černá.

Primárním hodnotovým znakem je však snaha o vytvoření nadčasového díla, o překonání hranic, prolomení bariér, o vstup invence do umění.

Marcel Duchamp před svou smrtí konstatoval, že velký umělec zítřka půjde do undergroundu.

Současný underground je nepochybně přítomný. Literatura je ve své stylizaci neochvějně stabilní. Hudba zaznamenala transformaci do elektronických struktur při zachování nekonformně progresivního přístupu.

Současný umělecký svět protagonistů je zjištěně konfrontován se striktní sérií premis nahrávacích a vydavatelských společností. Jestliže byl underground v počátcích reflektován jako opozice k vládní garnituře, současný underground je ve bdělém pohledu ztělesněním produkce nezávislé na korporacích zacílených na autorská práva a neoblomné poplatky. Z pozice umělce je mnohem svobodomyslnější a racionálnější vytvoření vlastního labelu a následně díla. Underground vně tento strukturální systém předurčuje umělce k absolutní tvůrčí svobodě a ta je primárním předpokladem nezávislého umění.

Inspirace je brána coby prapůvodní motor umění. *Dělám si co chci*. Ostatně jako *Beastie Boys*, kteří by ale nemohli znít tak *nezávisle* nebýt gigantického úspěchu prvního počínu spojeného s počátky MTV.

Underground bude existovat, bude-li existovat kulturní konformita, tzv. střední proud. Underground bude rovněž existovat, bude-li existovat nelegitimní garnitura nebo nešťastná vůle společností soukromého typu. Underground je principiálně výchozí alternativou k ustalujícím tendencím.

Citovaná literatura:

Ivan Martin Jirous: Zpráva o třetím českém hudebním obrození

Victor Bockris a Gerard Malanga: The Velvet Underground Nadoraz